

HRVATSKA DOMINIKANSKA KONGREGACIJA
(1508—1587)

Dr. Stjepan Krsić

Postojanje ove Kongregacije¹ potpuno je izmaklo pažnji ne samo svjetovnih nego i crkvenih povjesničara, uključujući tu i povjesničare Dominikanskog reda. Ona je nastala, razvijala se i na kraju nestala kao rezultat političkih i vjerskih zbivanja koja su tokom XV. i XVI. st. ostavila duboke tragove u hrvatskoj povijesti. Njeno postojanje bilo je izraz visoke nacionalne svijesti hrvatskih dominikanaca o nužnosti ne samo političke nego i crkvene samostalnosti i to baš u najtežim trenucima hrvatske povijesti.

Da ovi trenuci ne bi utonuli u tamu zaborava, pokušat ćemo u ovom kratkom prikazu — koliko nam budu dopuštali sačuvani dokumenti — osvjetliti najvažnije momente nastanka, razvitka i nestanka ove Kongregacije.

1. *Političke prilike u Hrvatskoj od XIV. do XVI. st.* — Hrvatska je od XIV. do XVI. st. proživljavala vjerojatno najdramatičnije trenutke svoje povijesti, kada je bilo dovedeno u pitanje ne samo njezino političko postojanje nego i opstanak samog hrvatskog imena. Proces dezintegracije Hrvatske, koja se od g. 1102. nalazila u sastavu ugarsko-hrvatskog kraljevstva, počeo je odmah poslije smrti hrvatsko-garskog kralja Ludovika Anžuvinskog, zvanog Veliki (1342—1382), koji je za četrdeset godina svoga vladanja uspio zavladati golemim područjem koje se prostiralo između Jadranskog, Baltičkog i Crnog mora.² Kao napuljski Anžuvinac on je veoma dobro uviđao važnost mora pa je svim silama nastojao s istočne obale Jadrana istisnuti Veneciju, koja nikad nije propuštala ni jednu priliku da se tamo što jače ugnijezdi. Međutim, poslije njegove smrti g. 1382. za nepuna tri desetljeća dinastijskih borbi

¹ Kongregacija je samostalna redovnička pokrajina nastala kao rezultat obnove redovničke discipline u XV. i XVI. st. Na čelu joj stoji generalni vikar za razliku od provincije kojoj je na čelu provincijal. Oba ova redovnička poglavara neposredno su odgovorni vrhovnom starješini Reda u Rimu, koji se obično zove general (magister generalis).

² ŠIŠIĆ FERDO, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Matica hrvatska, Zagreb 1962, str. 210—11.

određena je sudbina najvećeg dijela Hrvatske za iduća četiri stoljeća pod mletačkom i turskom okupacijom. U borbi između Vladislava Napuljskog, kandidata hrvatske stranke za hrvatsko-ugarsko prijestolje, i Žigmunda, sina cara Karla IV, kandidata mađarske stranke, najveću je korist znala izvući Venecija, koja se u tom krvavom razračunavanju mudro držala po strani. Vladislav, koji je na poziv hrvatskog plemstva iz Napulja došao u Zadar i tu se g. 1403. okrunio za hrvatsko-ugarskog kralja, bojeći se poći u Ugarsku i tamo obračunati sa Zigmundom, odlučio se na sramno djelo. Videći da će se teško održati protiv svog rivala koji je sve više učvršćivao svoju vlast na sjeveru, g. 1409. proda Veneciji Dalmaciju skupa sa svim svojim kraljevskim pravima na nju.³

Pozivajući se na taj ugovor s Vladislavom, Venecija je odmah počela otkidati dio po dio nekad moćnog hrvatskog kraljevstva kojemu je u prošlosti morala plaćati danak da bi njezini brodovi mogli nesmetano ploviti Jadranom. Što oružjem što prijevarom, ona je do polovice XV. st. uspjela zaposjesti cijelu sjevernu i istočnu obalu Jadrana, izuzevši mali dio obale od Trsata do Senja na sjeveru i područja Dubrovačke Republike na jugu.⁴

Da situacija bude još gora, tokom XV. i XVI. st. glavna pažnja hrvatsko-ugarskog kraljevstva morala je biti posvećena Turcima koji su se baš u to vrijeme naglo približavali s istoka. Oni su g. 1463. osvojili Bosnu, a g. 1483. i Hercegovinu ne krijući pri tom ni najmanje svoje namjere da se ne misle tu zaustaviti.⁵ Iako su u to vrijeme Turci i Venecija bili krvni neprijatelji, jer su im se osvajački interesi na Jadranu i Sredozemlju sukobljavali, ipak kao da su se i bez dogovora u jednom slagali: u osvajanju hrvatskih zemalja.

2. *Razlozi osamostaljivanja dominikanskih samostana u Dubrovniku i kraljevini Hrvatskoj u odnosu na provinciju Dalmaciju.* — Upravo u tim teškim trenucima, kada je zaprijetila ozbiljna opasnost da će nestati ne samo teritorija nego i hrvatskog imena, javlja se dotle neviđen otpor prema tako moćnim neprijateljima. Taj se otpor manifestirao prije svega u probuđenoj svijesti da se svim raspoloživim silama mora oduprijeti stranoj vjerskoj i političkoj dominaciji. U toj borbi značajno mjesto zauzimaju dominikanci kod kojih se rađa naročito jak otpor ne samo prema turskom nego i mletačkom i mađarskom utjecaju.

Proces redovničke reforme — koja je u Dominikanskom redu započela g. 1391. a sastojala se u obnovi poljuljane redovničke discipline — vrlo dobro je došao jednom dijelu hrvatskih dominikanaca da započne proces osamostaljivanja u odnosu na redovničke poglavare, posredno ili neposredno podložne stranom utjecaju. Taj utjecaj dolazio je bilo od samih poglavara neposredno, bilo pak od okupacionih vlasti. Naime, od g. 1380. pod jurisdikcijom provincijala dominikanske provincije Dalmacije nalazili su se svi dominikanski samostani duž

³ Nav. dj. str. 221.

⁴ Nav. dj. str. 222-4, 242.

⁵ Nav. dj. str. 232-3.

Jadranske obale od Istre do Drača u Albaniji.⁶ Međutim, kad je tokom XV. st. velik dio tog teritorija pao pod mletačku vlast, nikakvo čudo da su Dubrovačka Republika i hrvatsko-ugarsko kraljevstvo prijekim okom gledali na jurisdikciju tih redovničkih poglavara, koji su se najčešće birali ili postavljali iz mletačkog dijela Dalmacije, gdje se nalazila većina samostana. Ta bojazan bila je to opravdanija što se Venecija nije ustručavala zloupotrijebiti povjerenje naroda prema kleru pa je postavljanjem svojih ljudi na odgovorne položaje pokušavala pobuniti narod protiv zakonitih vlasti u nastojanju da tako lakše zavlada još kojim dijelom hrvatskog teritorija.⁷

Da bi omeli Veneciju u tim namjerama, hrvatsko-ugarsko kraljevstvo i Dubrovačka Republika u dogovoru s dominikancima odluče poduzeti određene korake. U tome, izgleda, ipak prednjači Dubrovačka Republika koja je stjecajem političkih prilika tokom XV. i XVI. st. ostala jedini takmac Venecije na Jadranu i njezina glavna zapreka da ne ostvari potpunu dominaciju nad jadranskom obalom. Iako snagom i teritorijem znatno slabija od Venecije, Dubrovačka Republika se oslanjala na veliko političko iskustvo i vještu diplomaciju kao na svoje najvažnije oružje. U dogovoru s dominikancima smisli vrlo lukav potez: odluči najprije reformirati samostan sv. Dominika u Dubrovniku, dok je drugi samostan istog Reda, sv. Križa u Gružu, već od svog početka g. 1437. bio reformiran,⁸ pa ih onda oba odcijepiti od ostalog dijela provincije Dalmacije. Naime, dobro je znala praksu u Dominikanskom redu da su reformirani samostani uživali privilegiran položaj u odnosu na nereformirane, jer su im na čelo postavljeni posebni vikari koji su zbog širenja reforme djelomično ili potpuno bili neovisni o provincijalu. Takva tri reformirana samostana na jednom području mogla su se odcijepiti od provincije i osnovati vlastitu kongregaciju s generalnim vikarom na čelu koji je bio neposredno odgovoran vrhovnom starješini Reda u Rimu.

Zbog toga se dubrovački Senat g. 1459. obrati dominikanskom generalu Auribelliju u Rimu moleći ga da što prije poduzme odgovarajuće korake radi uvođenja strože discipline u dubrovački samostan.⁹ Međutim, svi su izgledi da je Venecija saznala ili barem prozrela namjere Dubrovnika pa ga je nastojala u tome omesti. Iako je reforma bila ne samo poželjna nego su je često preporučali i zahtijevali pape i vrhovni redovnički poglavari, ipak general Auribelli — ne želeći se valjda zamjeriti ni jednoj ni drugoj strani — nije poduzeo ništa konkretno. Zato se Dubrovčani obratiše papi Piju II. Trebalo je mnogo vremena i diplomatske okretnosti da se g. 1460. papa uvjeri u potrebu reforme spomenutog samostana.¹⁰

⁶ RIPOLL TH.-EREMOND A., *Bullarium: Ordinis Fratrum Praedicatorum*, tom. II, Romae 1729, p. 297.

⁷ VOJNOVIC KOSTA, *Crkva i država u Dubrovačkoj Republici*, Rad JAZU 119, Zagreb 1894, str. 42-3.

⁸ *Vatikanski arhiv*, Registra Supplicum, vol. 333, f. 130-v; *Historijski arhiv u Dubrovniku* (u daljnjem citiranju: HAD), *Litterae et Commissiones Levantis*, vol. 14, f. 22r.

⁹ HAD, *Litterae et Commissiones Levantis*, vol. 16, f. 8r.

¹⁰ HAD, *Acta Consilii Rogatorum*, vol. 16, f. 163r; vol. 17, ff. 84r-86v.

Poslije ovog zajedničkog uspjeha dubrovačke vlade i dominikanaca, broj redovnika iz ostalog dijela Dalmacije u Dubrovniku se znatno smanjio. Time se ujedno smanjio utjecaj provincijala iz Dalmacije na taj samostan, a povećala uloga vikara koji su se od sada imenovali s dubrovačkog teritorija. No, to još nije bilo ono što su željeli Dubrovnik i dominikanci. Njihov je konačni cilj bio: potpuno odcjepljenje od provincije Dalmacije. Ali za to još nisu postojali svi potrebni uvjeti. Za osnivanje samostalne kongregacije bila su potrebna — po pravilima Reda — najmanje tri reformirana samostana. U očekivanju da se i taj problem u doglednoj budućnosti povoljno riješi, vlada Republike g. 1475. isposlovala je od dominikanskog generala Leonarda de Mansuetis da se ta dva dubrovačka samostana odvoje od provincije Dalmacije i pripoje reformiranoj kongregaciji Lombardiji sa sjedištem u Bologni.¹¹ Koliko god na prvri pogled izgleda čudan ovaj potez dubrovačke vlade, on je ipak u sebi krio diplomatski manevar za potpuno neutraliziranje utjecaja Venecije na te samostane. Vlada je, očito, imala u vidu udaljenost Bologne od Dubrovnika i nadala se da će uprava dubrovačkih samostana biti prepuštena redovnicima s njezina teritorija. No, taj je manevar Senata iz mnogo razloga bio osuđen na neuspjeh. Uviđajući nepremostive poteškoće koordiniranog djelovanja i upravljanja tim samostanima iz Bologne, general nepunu godinu iza toga zatraži od pape Siksta IV. da se oni ponovno vrate provinciji Dalmaciji, kojoj je upravo u to vrijeme bio na čelu Dubrovčanin Donat Đorđić.¹² Ipak, od sada su nad tim samostanima bili skoro isključivo vikari iz Dubrovnika i gotovo potpuno neovisni o provincijalu iz ostalog dijela Dalmacije.

Povod za konačno odvajanje i osamostaljenje dubrovačkih samostana dala je i nehotice sama Venecija. Njen odnos prema dubrovačkim redovnicima bio je više nego neprijateljski, vjerojatno zbog njihova stava prema mletačkoj vlasti u Dalmaciji. Pravila im je svakovrsne smetnje prilikom vršenja dužnosti na njezinom teritoriju koje su oni kao članovi iste provincije bili dužni vršiti. To je neprijateljstvo išlo čak dotle da je spomenutom Dubrovčaninu Donatu Đorđiću, provincijalu čitave provincije Dalmacije, zabranila svaki pristup na područje Dalmacije pod svojom upravom. U takvoj situaciji nije mu ništa preostalo nego da, u znak protesta zbog takvog miješanja Venecije u unutrašnje stvari Reda, dominikanskom generalu podnese ostavku.¹³ Venecija se, naravno, odmah pobrinula da na njegovo mjesto bude izabran Mlečanin Petar de S. Cantiano.¹⁴ No, kao da joj ni to nije bilo dosta pa počeo zabranjivati svim redovnicima iz Dubrovnika ne samo pristup na svoj

¹¹ RIPOLL TH.-BREMONT A., nav. dj. vol. III, p. 529; FARLATUS DANIEL, *Illyricum sacrum*, tom. VI, Venetiis 1800, p. 188; CERVA SERAFIN, *Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio Ordinis Fratrum Praedicatorum*, vol. III, Ragusii 1733, pp. 61-3; 77-9 (rukopis u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku).

¹² U pismu od 1. srpnja 1475. papa Siksto IV. obrazlaže motive zbog kojih odvoja te samostane od Lombardske kongregacije pa veli da je »plurimum incommoda utrique parti esse videatur, tum ob deformitatem linguarum, tum ob locorum distantiam marisque periculum« (RIPOLL TH.-BREMONT A., nav. dj. vol. III, p. 529).

¹³ Rim, *Archivum Generale Ordinis Praedicatorum* (u daljnjem citiranju: AGOP) ad S. Sabinae, IV, vol. 3, ff. 215r-216r.

¹⁴ AGOP IV, 3, f. 218r.

teritorij i vršenje službi na tom dijelu Dalmacije, nego čak i sudjelovanje na provincijalnim i generalnim kapitulima koji su se na tom teritoriju održavali.¹⁵

Čini se da je takvo grubo miješanje u unutrašnje stvari Reda dojadilo i samom dominikanskom generalu Barnabi Sansoni, iako je bio i sâm Mlečanin. Čim se g. 1486., dovrši i naseli treći samostan Reda na dubrovačkom području, samostan sv. Nikole na otoku Lopudu,¹⁶ što je po pravilima Reda bilo dovoljno za osnivanje zasebne kongregacije, spomenuti general na generalnom kapitolu održanom u Veneciji 10. srpnja 1486. proglasi dubrovačke samostane samostalnim, a za njihova generalnog vikara imenuje Dubrovčanina magistra Tomu de Basilio.¹⁷ To je ujedno značilo okrunjenje uspjehom velikih napora dubrovačke vlade i dominikanaca da dubrovački samostani dobiju svoju samostalnost. Taj nesumnjivi uspjeh Dubrovčana pokušat će g. 1493. mletački dužd Agostino Barbarigo — vjerojatno u nastojanju da oprava politiku Venecije a krivnju da prebaci na Dubrovčane — prikazati kao odvojenje dalmatinskih samostana od dubrovačkih, a ne obratno.¹⁸

Ovakav razvitak događaja budno su pratili redovnici triju samostana koji su također pripadali provinciji Dalmaciji, ali su se nalazili na teritoriju kraljevine Hrvatske. To su bili samostani u Senju, Modrušu i Bihaću. Zanimljivo je primijetiti da je bihački samostan sve do tog vremena pripadao redovničkoj provinciji Ugarskoj sa sjedištem u Budimu,¹⁹ kao i svi ostali dominikanski samostani na području kraljevine Hrvatske i Slavonije, dok su se, kako smo to ranije vidjeli, g. 1380. od njih odvojili dalmatinski samostani osnovavši zasebnu provinciju. Čini se da je odlučujući faktor u ujedinjenju tih triju samostana, koji su dotle pripadali dvjema različitim redovničkim provincijama, bio ne toliko teritorijalna blizina koliko svijest o pripadnosti jednom narodu koji je protiv svoje volje bio podijeljen. To potvrđuje i činjenica kasnijeg okupljanja ostalih samostana na tom području u Hrvatsku kongregaciju, iako su pripadali različitim provincijama.

Spomenuti su samostan već ranije u dogovoru i paralelno s Dubrovčanima poduzimali neke zajedničke mjere u cilju sprečavanja mletačkog utjecaja iz Dalmacije. Budući da ti samostani zbog neprestanih turskih provala nisu obilovali redovnicima, često su i rado pozivali dubrovačke dominikance ne samo da im popune samostane nego i da im povjere vodeća mjesta u njima.²⁰ Čim je Venecija g. 1477. zabranila pristup Dubrovčaninu Donatu Đorđiću, provincijalu Dalmacije, na vlastiti teritorij, odgovor sa strane tih triju samostana nije trebalo dugo čekati. Sigurno

¹⁵ Originalni dokument se nalazi u biblioteci dominikanskog samostana u Dubrovniku (bez signature).

¹⁶ HAD, *Diversa Notariae*, vol. 16, f. 5r a tergo; CERVA SERAFIN, nav. dj. str. 106-7.

¹⁷ HAD, *Diversa Notariae*, vol. 16, f. 5r a tergo; CERVA SEFARIN, nav. dj. str. 106-7.

¹⁸ AGOP IV, 7. f. 156v.

¹⁹ AGOP, liber HHH, f. 181v.

²⁰ Njegova se pripadnost provinciji Dalmaciji prvi put spominje g. 1477 (AGOP IV, 3, f. 215v).

²⁰ Većina starješina u tim samostanima bili su Dubrovčani od kojih su neki, kao bihački prior fr. Albert, stekli velike zasluge ne samo za samostan nego i za čitav onaj kraj. Zbog toga ga je general g. 1482. imenovao stalnim počasnim članom toga samostana i naredio da ga nitko ne može smijeniti s priorata bez posebnog ovlaštenja samog generala (AGOP IV, 6, f. 208v).

ne bez dogovora sa svjetovnim vlastima, zabraniše i oni novom provincijalu Petru de S. Cantiano, Mlečaninu, pristup u svoje samostane.²¹ Odmah zatim, 10. lipnja 1479. isposluju od generala Leonarda de Mansuetis da ih izuzme od vlasti spomenutog provincijala, a da brigu nad njima preuzme nitko drugi nego bivši provincijal Dubrovčanin Donat Đorđić. General ne samo da udovolji njihovim željama nego imenuje Donata Đorđića njihovim vikarom s vlašću da ih može reformirati.²² Oni na taj način steknu znatnu autonomiju u odnosu na provinciju Dalmaciju i naslov »natio Segniae«.²³ Ipak to još nije bilo ono što su oni po ugledu na Dubrovčane željeli. Njihove su težnje, bez sumnje, podržavali dubrovački redovnici, kao npr. fr. Pavao, koga general Salvo Cassetta 26. siječnja 1482. imenuje generalnim vikarom tih hrvatskih samostana²⁴ umjesto Donata Đorđića, koga malo prije dubrovački Senat izabra²⁵ a papa Siksto IV. potvrdi mrkanjsko-trebinjskim biskupom.²⁶ Njemu general prepusti potpunu vlast nad tim samostanima, ali tako da oni ipak ostanu posebna zajednica unutar provincije Dalmacije.²⁷

3. *Osnivanje Hrvatske kongregacije.* — Čitav ovaj proces vodio je prema potpunom osamostaljenju samostana na području kraljevine Hrvatske kao svom konačnom cilju. Njihova nastojanja stekla su simpatije ne samo hrvatskih plemića nego i samog hrvatsko-ugarskog kralja Matije Korvina. Držimo vrlo vjerojatnim da to treba pripisati u zaslugu zadarskom dominikancu fr. Antunu, intimnom kraljevu prijatelju i ispovjedniku njegove žene Beatrice, koji je zbog svojih sposobnosti stekao velik ugled na kraljevu dvoru.²⁸ Zbog posebnih zasluga kralj ga je g. 1481. imenovao modruškim biskupom²⁹ pa se je na licu mjesta mogao upoznati s težnjama hrvatskih dominikanaca. Činjenica je da se je kralj toliko zainteresirao za sudbinu spomenutih triju samostana da je 5. travnja 1488. isposlovao od dominikanskog generala Joakima Torrianija da imenuje starješinom senjskog samostana fr. Luku iz Kostajnice, koga general izuze od bilo čije druge vlasti osim svoje.³⁰ To je, bez sumnje, bio značajan korak naprijed, jer je senjski samostan bio glavni inicijator čitavog ovog procesa. Odmah iza toga general razrješava dužnosti neke mađarske redovnike u tim samostanima i naređuje im da se odmah vrate »u svoju provinciju«.³¹ Istovremeno se oslobađaju dužnosti i neki dubrovački redovnici, a na njihova se mjesta imenuju redovnici rodnom iz Rijeke, Senja, Bihaća, Zrinja

²¹ AGOP IV, 4, f. 247v.

²² Ibidem.

²³ U povijesno-pravnoj terminologiji Dominikanskog reda pojam »natio« označavao je skupinu reformiranih samostana istog naroda na jednom području, koji su u odnosu na provincijala nereformiranih redovnika uživali posebnu autonomiju. No, tek stjecanjem naslova »congregatio« ti su samostani postajali potpuno nezavisni u odnosu na istog provincijala.

²⁴ AGOP IV, 6, f. 209r.

²⁵ HAD, *Acta Consilii Rogatorum*, vol. 24, f. 13r.

²⁶ EUBEL CONRADUS, *Hierarchia catholica Medii Aevi*, tom. III, *Monasterii* 1910, p. 103; FARLATUS DANIEL, *ibid.* tom. VI, p. 300; RIPOLL TH.-BREMONT A., *ibid.* tom. III, p. 645.

²⁷ AGOP IV, 6, f. 209r.

²⁸ AGOP IV, 3, ff. 113v; 115v; 4, f. 171v.

²⁹ BANFI FLORIO, P. ANTONIO DA ZARA O. P., *Confessore della regina Beatrice d'Ungheria*, Archivio storico per la Dalmazia, XXVI (Roma 1938), p. 15.

³⁰ AGOP IV, 9, f. 156v.

³¹ *Ibid.*, f. 278rv.

i Kostajnice.³² Sve je ovo značilo potpunu unutrašnju konsolidaciju tih samostana kao i pripremu da svoju sudbinu preuzmu u vlastite ruke.

Čitav ovaj proces osamostaljivanja nije mogao ostati skriven dominikancima u susjednoj Slavoniji pa su u nadi skore potpune samostalnosti tih samostana počeli na veliko prelaziti u senjski, modruški i bihački samostan bez pitanja svojih starješina. To je prelaženje uzelo toliko maha da je general Reda Joakim Torriani morao oštro reagirati i zabraniti spomenutim samostanima da ih primaju, a generalnom vikaru »nationis Sclavoniae«³³ Mirku iz Zagreba naredi da po propisima Reda strogo kazni spomenute redovnike.³⁴

Ipak, proces osamostaljivanja spomenutih samostana napredovao je iz godine u godinu, tako da je 20. lipnja 1508. kulminirao potpunim osamostaljenjem. Toga je dana, naime, general Reda Toma Kajetan izuzeo te samostane od bilo čije druge vlasti osim svoje, a za njihova generalnog vikara imenovao Antuna de Ostricheriis (iz Oštarija?).³⁵ Time su ujedno bili okrunjeni dugogodišnji naponi tog dijela hrvatskih dominikanaca da se osnivanjem vlastite kongregacije odupru bilo kakvom stranom utjecaju stvorivši na taj način jezgru kasnijeg okupljanja svih samostana na tom području.³⁶

4. *Samostani Hrvatske kongregacije.* — Kao što smo već napomenuli, Hrvatsku su kongregaciju sačinjavala u početku samo tri samostana: senjski, bihački i modruški. Tokom vremena počeli su se oko tih samostana okupljati i drugi samostani na tom području, a neke su osnovali redovnici same kongregacije. Čini se da je plemićka obitelj Frankopana bila posebno naklonjena prema dominikancima pa im je rado i spremno darivala mjesta u svojim gradovima Senju, Modrušu, Gradišću, Bosiljevu i Trsatu, a isto ih je tako — mislim da se to može s pravom pretpostaviti — podržavala u nastojanju za osamostaljenjem.

a. *Samostan sv. Nikole u Senju.* — Senjski biskup Protiva darova fr. Ivanu iz Šibenika, generalnom vikaru provincije Ugarske za Dalmaciju, 24. svibnja 1378. crkvu sv. Nikole u Senju, koja se nalazila u blizini crkve sv. Filipa i Jakova na mjestu zvanom »rumena vrata«, i dopusti da uz nju može sagraditi samostan svoga Reda.³⁷ Samostan je uskoro bio sagrađen i nastanjen redovnicima.³⁸

³² Ibid., f. 156v.

³³ Vidi se da je i u Slavoniji bio u toku proces emancipacije u odnosu na Ugarsku provinciju sa sjedištem u Budimu, kojoj su dotle pripadali svi samostani Reda u Hrvatskoj i Slavoniji. Ipak, čini se da je taj proces znatno sporije napredovao nego u kraljevini Hrvatskoj.

³⁴ AGOP IV, 9, f. 158v.

³⁵ *Registrum litterarum fr. Thomae de Vio Caietani O. P. magistri Ordinis 1508—1513* (edidit A. de Meyer), *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica* (u daljnjem citiranju: MOPH), vol. XVII, Romae 1935, p. 283.

³⁶ Iako su spomenuti samostani formirali posebnu kongregaciju, ipak se u dokumentima još prilično dugo zadržao za njih naziv »natio Segniae seu Croatiae« (MOPH XVII, pp. 283—291). Tek od g. 1520. počinje se najzjmence upotrebljavati termin »congregatio Croatiae« i »natio Segniae seu Croatiae« (AGOP IV, 19, f. 42r; MOPH XXI, p. 81), ali se isto tako ponekad upotrijebio i termin »provincia Croatiae« (AGOP IV, 24, f. 111v).

³⁷ SMICIKLAS TADE, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XV, Zagreb 1934, pp. 365—371.

³⁸ G. 1380. prilikom odjeljivanja provincije Dalmacije od provincije Ugarske spominje se skupa s ostalim samostanima, koji su prije njega bili ustanovljeni (RIPOLL TH.-BREMOND A., ibid., tom. II, p. 297).

b. *Samostan sv. Antuna opata u Modrušu* prvi put se spominje g. 1479, kada je general Reda Leonardo de Mansuetis povjerio njegovu upravu Dubrovčaninu Donatu Đorđiću skupa sa senjskim i bihaćkim samostanom.³⁹ Osnovan je, vjerojatno, tek koju godinu ranije.

c. *Samostan sv. Antuna opata u Bihaću* osnovan je sredinom XIII. stoljeća. Prvi put se spominje i to kao prioralni samostan g. 1266.⁴⁰ U nekim se dokumentima navodi da je bio posvećen sv. Mariji.⁴¹ Od početka je pripadao Ugarskoj dominikanskoj provinciji, kao i svi ostali samostani na području tadašnjih kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Njegova pripadnost provinciji Dalmaciji prvi put se spominje g. 1477,⁴² ali joj je, očito, pripojen nešto ranije.

d. *Samostan na Trsatu* prvi put se spominje 20. svibnja 1491. skupa s ostalim samostanima provincije Dalmacije, kada je morao platiti provincijalu godišnji doprinos od jednog dukata.⁴³ Ne zna se komu je bio posvećen. Pripojen je Hrvatskoj kongregaciji tek g. 1520.⁴⁴

e. *Samostan u Brinju* spominje se prvi put g. 1520. kada je generalni vikar Reda dopustio generalnom vikaru Hrvatske kongregacije da preuzme taj samostan, dok generalni kapitul Reda — koji je jedini za to bio kompetentan — donese konačnu odluku o njegovu preuzimanju ili napuštanju.⁴⁵ No, budući da generalni kapitul o tome nije uopće raspravljao niti donio kakvu odluku, zato generalni vikar Reda Franjo iz Ferrare 19. srpnja 1525. donese odluku da ga hrvatska kongregacija ipak preuzme.⁴⁶

f. *Samostan sv. Nikole u Kraljevici* prvi put se spominje 30. ožujka 1520. skupa sa samostanima u Brinju i Trsatu, koje je generalni vikar Hrvatske kongregacije privremeno preuzeo, dok generalni kapitul ne odluči o njihovoj sudbini.⁴⁷ Konačnu odluku o njegovu pripojenju Hrvatskoj kongregaciji donio je spomenuti generalni vikar Reda Franjo iz Ferrare 19. lipnja 1525.⁴⁸

g. *Samostan sv. Marije u pulskom predgrađu Verudi.* — Kada je u prvoj polovici XVI. st. većini samostana Hrvatske kongregacije zaprijetila turska opasnost, generalni vikar Reda Augustin Recuperati 20.

³⁹ AGOP IV, 4, f. 247v.

⁴⁰ PFEIFFER NICOLAUS, *Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatevenüftung 1241—1242*. Zürich 1913, str. 35-6; LOPASIĆ RADOSLAV, *Bihać i bihaćka Krajina*, Zagreb, 1890, str. 56.

⁴¹ AGOP IV, 9, f. 279r.

⁴² AGOP IV, 3, f. 215v.

⁴³ AGOP IV, 9, f. 279v.

⁴⁴ AGOP IV, 19, f. 42r.

⁴⁵ Ibid.

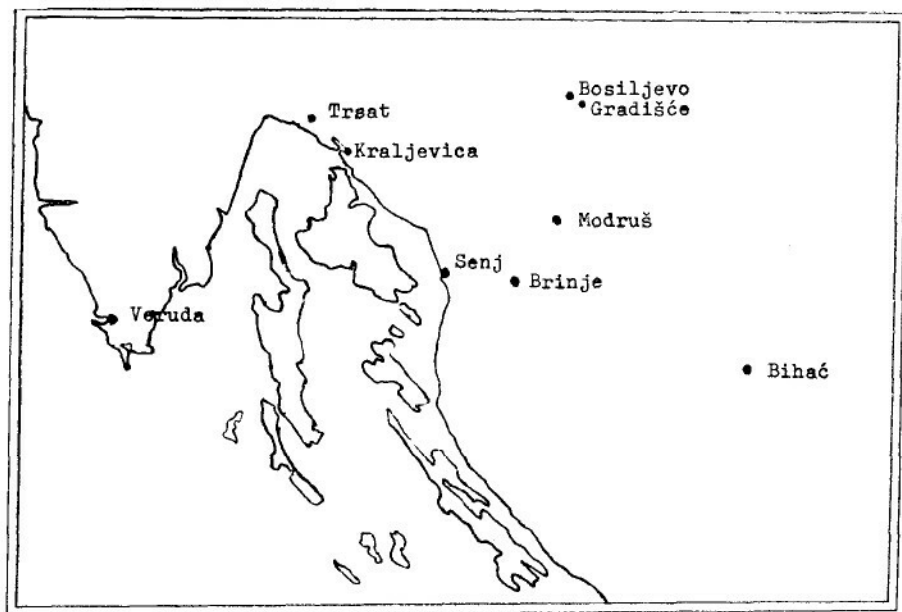
⁴⁶ AGOP IV, 20, f. 153v.

⁴⁷ AGOP IV, 19, f. 42r.

⁴⁸ AGOP IV, 20, f. 153v. 30. srpnja 1644. senjski biskup Petar Mariani piše Kongregaciji Propagande u Rim i tuži se na talijanskog konventualca Francesca Cosmija, koji je tada bio upravitelj Vinodola u službi kneza Nikole Zrinjskoga. Između ostalog biskup veli da taj redovnik namjerava u Kraljevici osnovati samostan svoga Reda i to uz crkvu sv. Nikole, čemu se biskup odlučno protivi. Navodi da je ta crkva od samog svog početka (*«a prima fundatione»*) bila dominikanska i da su dominikanci nekoć uz nju imali svoj samostan i to još prije nego je obitelj Zrinjski došla u te krajeve (Rim, Archivio di Propaganda, Scritture riferite nelle congregazioni generali, vol. 127, ff. 68. 85). Danas je ova crkva sv. Nikole župna crkva.

travnja 1536. dopusti fr. Kerubinu s otoka Krka da preuzme za Kongregaciju samostan sv. Marije u Verudi, da se redovnici imaju kamo skloniti pred Turcima.⁴⁹ Samo šest dana kasnije isti generalni vikar uvrštava taj samostan u službeni katalog samostana Reda.⁵⁰

h. Samostan sv. Marije u Gradišću kraj Bosiljeva sagradio je tržački knez Vuk Frankopan i predao ga 4. lipnja 1531. dominikancu fr. Šimunu određivši ujedno i dohotke za uzdržavanje samostana. U ispravi se veli da su s time složni župnik i puk bosiljevački. Darovnicu su kasnije potvrdili Juraj i Gašpar, Frankopani Tržački.⁵¹ Ušao je u sklop Hrvatske kongregacije 26. travnja 1536.⁵²

Samostani Hrvatske kongregacije

Osim ovih osam samostana, čija se pripadnost Hrvatskoj kongregaciji u sačuvanim dokumentima izričito navodi, vjerojatno je bilo i drugih koji su joj pripadali na tom području, ali nam podaci o tome u poznatim dokumentima nisu sačuvani. Pri tom prvenstveno mislimo na dominikanski samostan u Rijeci, koji je 22. svibnja 1477. preuzeo za provinciju Dalmaciju fr. Vito iz Dubrovnika.⁵³ Budući da se nalazio na području spomenute kongregacije, logično je pretpostaviti

⁴⁹ AGOP IV, 24, f. 111v.

⁵⁰ Ibid. f. 112r.

⁵¹ LOPASIC RADOSLAV, *Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895, str. 66*; PLEVNJAK FRAN, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva, Zagreb 1910, str. 41.*

⁵² AGOP IV, 24, f. 112r.

⁵³ AGOP IV, 3, f. 216v.

da joj je pripadao. Također su joj mogli pripadati i neki manji samostani u Istri, nepoznate lokacije, za čije je preuzimanje u ime Reda 20. svibnja 1478. bio ovlašten od generala Reda Leonarda de Mansuetis fr. Juraj iz Šibenika.⁵⁴ Naravno, pod pretpostavkom da su oni još postojali u vrijeme osnivanja i trajanja kongregacije. Možda je takvih nespomenutih samostana na tom području bilo više.

5. *Povlastice.* — Osnovni zakonik Dominikanskog reda jesu Konstitucije koje sadrže pravila po kojima se regulira čitav život i djelatnost Reda. No, budući da su interesi reforme Reda zahtijevali veću elastičnost u donošenju pravila i njihove konkretne primjene prema zahtjevu mjesta i vremena, bilo je prepušteno vrhovnom starješini Reda da uz Konstitucije prema vlastitoj uvidavnosti odredi neka posebna pravila, imajući u vidu svu specifičnost konkretnih okolnosti. Ta su pravila uglavnom regulirala odnose unutar određene kongregacije kao i njezin status prema Redu. Ovlaštenja koja je na taj način dobivao generalni vikar jedne kongregacije redovito su bila veća od onih koja su stajala na raspolaganju provincijalu nereformiranih redovnika, a njihovo podjeljivanje, potvrda ili zabrana ovisili su isključivo o uvidavnosti vrhovnog starješine Reda. Iako se ta posebna pravila u pravnoj terminologiji Reda zovu povlastice (*privilegia*), ponekad su neka od njih u praksi značila ograničavanje prava koja su uživali drugi članovi Reda.

Hrvatska kongregacija uživala je slijedeće povlastice:

a. General Reda Toma Kajetan — odobravajući prvi put pravila ove Kongregacije — određuje g. 1511. da se njezin generalni vikar ne izabire, nego da ga imenuje general Reda ili njegov zamjenik. Ipak izuzetno dopusti za prvi put da tadašnji generalni vikar nakon isteka svog dvogodišnjeg mandata može potvrditi svog nasljednika u službi.⁵⁵ Ne znamo koliko je ova naredba stvarno ostala na snazi, jer se iz druge potvrde tih povlastica g. 1525. vidi da su sami članovi kongregacije birali svoga vikara, ali je ipak njegov izbor potvrđivao general.⁵⁶ Međutim, te godine generalni vikar Reda Franjo iz Ferrare dopusti da od sada ne treba svake druge nego tek svake osme godine tražiti potvrdu izbora generalnog vikara.⁵⁷ Ovaj propis ostaje na snazi sve do kraja Kongregacije.⁵⁸ No ipak je g. 1554. general Reda Stjepan Ususmaris malo preinačio spomenutu odredbu dopustivši da to bude svake desete godine, ako novoizabrani vikar Kongregacije zbog turske opasnosti ne bude mogao izvršiti tu obvezu. U tom slučaju mogao je poslati u Rim dokumente svoga izbora i po nekom drugom, a ne samo po kojem članu Kongregacije.⁵⁹

⁵⁴ AGOP IV, 4, f. 247r. Na tom su području također postojali dominikanski samostani u Jastrebarskom, Dubici i Bosanskoj Krupi. Nije isključena mogućnost također i njihove pripadnosti Hrvatskoj kongregaciji.

⁵⁵ MOPH XVII, p. 289.

⁵⁶ AGOP IV, 20, f. 153v.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ AGOP IV, 24, f. 112r; 31, f. 248v.

⁵⁹ AGOP IV, 31, f. 248v.

b. Mandat generalnog vikara Kongregacije trajao je dvije godine. Poslije toga mogao je biti još samo jedanput uzastopno izabran ali je vrhovni starješina Reda trebao izričito odobriti taj izbor.⁶⁰

c. Članovi Kongregacije mogli su iz važnih razloga smijeniti svoga generalnog vikara izglasavši mu na kapitolu Kongregacije nepovjerenje većinom glasova. U tom slučaju smijenjeni je vikar ipak imao pravo potvrditi svog nasljednika.⁶¹

d. Zbor za izbor novog generalnog vikara sazivan je u početku u mjesecu veljači svake druge godine,⁶² ali je g. 1536. generalni vikar Reda Serafin Bellandini odredio da se izborna skupština zbog poteškoća okupljanja zimi održava između Uskrsa i Uzašašća.⁶³

e. Unutar osmogodišta, nakon kojega je novoizabrani generalni vikar Kongregacije bio dužan tražiti potvrdu svoga izbora od vrhovnog starješine Reda, generalni vikar, čiji je dvogodišnji mandat istekao, mogao je potvrditi i uvesti u dužnost svog nasljednika na izornoj skupštini (kapitolu) Kongregacije.⁶⁴

f. Generalni vikar Kongregacije mogao je zbog poteškoća komuniciranja s Rimom i turske opasnosti osloboditi redovnike svoje Kongregacije određenih obveza, za koje je bio kompetentan u normalnim okolnostima isključivo vrhovni starješina Reda.⁶⁵

6. *Odnos Hrvatske kongregacije prema provinciji Dalmaciji.* — Unutrašnje jedinstvo bilo koje ustanove ili organizacije bitni je preduvjet ne samo uspješnog djelovanja nego i opstanka same ustanove kao takve. Nedostatak tog jedinstva iz bilo kojih razloga nužno vodi k cijepanju i raspadanju.

Dominikanska provincija Dalmacija, koja je od svog početka g. 1380. okupljala sve samostane Reda duž jadranske obale od Isre do Drača u Albaniji, bila je, bez sumnje — uz autonomiju albanskih samostana — nacionalno jedinstvena. Usprkos političkim nedaćama, ona je kao takva relativno dugo znala sačuvati svoje jedinstvo i to zahvaljujući u prvom redu sposobnosti svojih provincijala kojima, kako se iz svega vidi, nije nedostajao smisao za stvarnost. Da ne bi dolazilo do bilo kakvih nesporazuma s albanskim redovnicima, bila im je dana prilično velika autonomija. Provincijali su u Draču imali svog posebnog vikara, poštujući na taj način sve lokalne i nacionalne specifičnosti Albanije.⁶⁶

Zanimljivo je konstatirati da se — zahvaljujući takvom vodstvu provincije — separatističke tendencije nisu nikad primjećivale kod albanskih redovnika, nego upravo kod hrvatskih. To je sasvim razumljivo ako se zna da je mletačka okupacija najvećeg dijela Dalmacije

⁶⁰ AGOP IV, 20, f. 153v; 24, f. 112r; 31, f. 248r.

⁶¹ AGOP IV, 20, f. 153v.

⁶² Ibid.

⁶³ AGOP IV, 24, f. 112r.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ AGOP IV, 19, f. 39r.

⁶⁶ Prvi takav poznati vikar Albanije bio je upravo Dubrovčanin Blaž Konstantinov, kasnije mrkanjsko-trebinjski biskup, koji je g. 1451. imenovan na tu dužnost (Firenze, Biblioteca Medicea Laurentiana, San Marco 866, f. 187r). S pravom pretpostavljamo da je već od ranije postojala praksa imenovanja takvih vikara za Albaniju.

ujedno značila početak miješanja u unutrašnje stvari samostana i redovnika na slobodnom teritoriju Dubrovačke Republike i hrvatskog kraljevstva, koje nije uvijek imalo stroge veze s redovničkom disciplinom i životom tih redovnika. Iako su redovnici provincije Dalmacije bili u golemoj većini Hrvati već od samog početka,⁶⁷ nikakvo čudo da su s negodovanjem gledali na redovnike u Dalmaciji pod mletačkom okupacijom preko kojih je Venecija pokušavala proširiti svoj utjecaj i izvan okupiranog teritorija. Izvan svake je sumnje da su im u tom pogledu išle na ruku svjetovne vlasti Dubrovačke Republike i hrvatskog kraljevstva, koje su takve nacionalne težnje hrvatskih dominikanaca mogle samo pozdraviti. Ipak, trebalo je mnogo zajedničkog truda i diplomatskog umijeća da se postigne potpuna samostalnost tih redovnika u odnosu na provinciju Dalmaciju stvaranjem zasebnih kongregacija u Dubrovniku i hrvatskom kraljevstvu.

Otpor provincije Dalmacije takvim nastojanjima — iako nikad nije igrao odlučujuću ulogu — nipošto nije bio inspiriran nenarodnim raspoloženjem redovnika u mletačkoj Dalmaciji, nego prvenstveno čuvanjem jedinstva provincije, pri čemu ni ekonomski motivi nisu bili beznačajni. To nam postaje razumljivije ako se sjetimo sveopćeg ekonomskog rasula uzrokovanog provalom Turaka i neprestanim ratovanjem s njima, pri čemu su mnogi samostani bili potpuno porušeni ili opustošeni, a redovnici ubijeni ili odvedeni u ropstvo. Sve je to moglo lako navesti provincijala da se pod vidom čuvanja unutrašnjeg jedinstva provincije odupre osamostaljivanju baš onih samostana iz kojih mu je dolazio najveći dio ionako mršavih prihoda.

Kako se vidi iz sačuvanih knjiga računa koje su pojedini samostani morali plaćati generalu Reda i provincijalu, ekonomski su najbolje stajali samostani u Dubrovniku, a ni senjski samostan, sudeći po visini doprinosa provincijalu, barem u početku nije stajao loše. Tako je npr. dubrovački samostan sv. Dominika, dok se nalazio u sastavu provincije Dalmacije, godišnje plaćao provincijalu pet dukata, ali su provincijal i predstavnici toga samostana prigodom odjeljivanja dubrovačkih samostana na generalnom kapitulatu u Veneciji g. 1486. dogovorno smanjili tu obvezu na tri dukata, dok je isti samostan morao plaćati druga tri dukata generalu Reda, a tri prokuratoru Reda u Rimskoj kuriji.⁶⁸

⁶⁷ Na tu činjenicu zaključujemo odatle što se npr. u zadarskom muškom i ženskom samostanu ne samo govorilo nego i pisalo hrvatski i to još u prvoj polovici XIV. st., iako je upravo Zadar bio najviše izložen talijaniziranju. Naime, upravo iz ženskog dominikanskog samostana sv. Demetrija u Zadru do nas je došao najstariji rukopis pisan gotičkim pismom na hrvatskom jeziku. To je redovničko Pravilo tih sestara iz g. 1345. Budući da je većina redovnica u tom samostanu potjecala iz plemićkih zadarskih obitelji, iz toga se vidi da su ne samo pučani nego i plemići bili većinom Hrvati. Osim hrvatskog teksta, na kraju tog Pravila upozoravaju se redovnici, kojima je bila povjerena briga duhovnog vodstva tog ženskog samostana, na latinskom: »Constitutiones et amoniciones scripte exponantur semel, vel bis, vel pluries in anno in vulgari, ut nichil per ignoranciam fiat contra« (PREMUDA VINKO, *Najstariji datovani spomenik hrvatske gotiče*, preštampano iz Nastavnog vjesnika, knj. XXXVI, sv. 3-4, Zagreb 1928, str. 3-19). Osim toga, prilikom odjeljivanja provincije Dalmacije od provincije Ugarske g. 1380. u njezinu sastavu su se našla tri talijanska samostana i to u Kopru, Udinama i Cividaleu. No, oni se g. 1392. pobune protiv ovog priključivanja provinciji Dalmaciji tvrdeći da su bili »subpositi et uniti provincie Sclavonie... preter consuetiam et voluntatem fratrum et capitulorum predictorum trium conventuum, videlicet S. Petri Martiris de Utino, S. Dominici de Civitate Austrie et S. Dominici de Justinipoli...« (AGOP XIV, liber A, pars I, f. 132r).

⁶⁸ AGOP IV, 7, f. 156r; 9, f. 276r.

Nešto slično bilo je i sa samostanima u hrvatskom kraljevstvu koji su godišnje doprinosili provincijalu 4 dukata, svom generalnom vikaru također četiri,⁶⁹ a generalu Reda tri,⁷⁰ dok su istovremeno svi ostali samostani provincije Dalmacije plaćali generalu Reda samo tri dukata.⁷¹ Tako je najveći teret plaćanja provincijalu i generalu pao na leđa onih samostana kojima je politička sudbina bila naklonjenija pa su ostali izvan domašaja mletačke okupacije. A za uzvrat im se nije nudila nikakva druga protuusluga do pojačanog pritiska tuđinske vlasti i ometanja vršenja redovničkih dužnosti od strane mletačkih vlasti. Stoga nije nikakvo čudo da su ti samostani svoju pripadnost provinciji Dalmaciji osjećali ne samo kao veliko ekonomsko opterećenje nego i kao indirektnu ovisnost o tuđinskoj vlasti. Zato su tu obvezu prema provinciji Dalmaciji nerado i sa zakašnjenjem izvršavali, tako da je general Reda morao često intervenirati,⁷² dok se konačno i u tom pogledu nisu potpuno osamostalili.

Osim spomenute obveze prema provincijalu, nije poznata neka druga obveza ili ovisnost Hrvatske kongregacije prema provinciji Dalmaciji, nego je ona na svom području bila potpuno suverena, polazući račune jedino vrhovnom starješini Reda u Rimu. Jedino je general slao vizitacije iz provincije Dalmacije, ali je to bilo iz čisto praktičnih razloga, jer je ona bila najbliža Hrvatskoj kongregaciji.⁷³

Isto tako nema nikakvih znakova koji bi upućivali na neku ovisnost bihačkog i gradišćanskog samostana o provincijalu Ugarske provincije, u čijem su se sastavu donedavno nalazili.

7. Nestanak Kongregacije. — Politička zbivanja koja su tokom XVI. st. do temelja potresla i za puna tri stoljeća unaprijed odredila sudbinu najvećeg dijela Hrvatske, nužno su se odrazila na sudbinu Hrvatske kongregacije. Rođena iz dubokih težnji jednog naroda za slobodom i nezavisnošću, Hrvatska je kongregacija pala žrtvom onih koji su tu slobodu zatirali. Udes, koji je provalom Turaka zadesio najveći dio hrvatskih krajeva, nije mogao ni nju mimoći. Time je bio ujedno snažni proces okupljanja i osamostaljivanja samostana na slobodnom hrvatskom tlu ne samo zaustavljen nego i potpuno uništen.

Čini se da je prva žrtva toga udesa bio modruški samostan, koji se zadnji put spominje g. 1511.⁷⁴ Turci su već slijedeće godine opustošili modrušku biskupiju, ali su tek g. 1527. osvojili sam grad Modruš.⁷⁵ Nije poznato da li su dominikanci napustili svoj samostan ili ih je zadesila sudbina hrabrih branitelja tog frankopanskog grada.

Daljnje tursko nadiranje bilo je usmjereno prema Kupi i Korani, gdje se u Gradišću kod Bosiljeva nalazio dominikanski samostan sv. Marije. Budući da samo Gradišće nije bilo posebno utvrđeno, povukoše se dominikanci u utvrđeni bosiljevački grad, gdje im knez Vuk Frankopan dade jedan dio tvrđave za samostan, koji se po njima prozva »klo-

⁶⁹ MOPH XVII, p. 290.

⁷⁰ AGOP XIX, 1, f. 18r.

⁷¹ Ibid.

⁷² MOPH XVII, pp. 285—291.

⁷³ MOPH XXI, pp. 81-2.

⁷⁴ MOPH XVII, p. 289.

⁷⁵ FARLATUS DANIEL, *ibid.* tom. IV, Venetiis 1769, pp. 111-2.

štar«. Ali Turci uskoro poharaše i Bosiljevo;⁷⁶ ne znamo točno kada je nastradao dominikanski samostan. Tek kasnije, poslije uspješnih borbi s Turcima, predade g. 1610. grof Tomo Erdödy nekadašnji dominikanski samostan u Gradišću franjevcima.⁷⁷

Osim prije navedenih podataka o osnivanju i preuzimanju samostana u Brinju, Trsatu i Kraljevici, o njihovoj daljnjoj sudbini više ništa ne znamo. Budući da se zbog sveopćeg rasula tokom XVI. st. broj redovnika Hrvatske kongregacije naglo smanjio, pretpostavljamo da je te samostane jedva tko imao održavati i čuvati. Oni koji su preživjeli tursko haranje bili su prisiljeni sklanjati se u sigurnije samostane Kongregacije. Tako je Kongregacija g. 1536. preuzela samostan u Verudi kod Pule, da se njezini članovi imaju kamo skloniti pred Turcima.⁷⁸ No broj se redovnika zbog tih prilika toliko smanjio da je g. 1549. Kongregacija bila prisiljena ustupiti taj samostan provinciji Dalmaciji, jer ga nije imao tko držati, iako je bio izvan dometa turskih četa.⁷⁹ Slično je bilo i s drugim samostanima. Neprestana ratovanja i veliki gubici bili su uzrokom da se broj članova ne samo Kongregacije nego i provincije Dalmacije naglo smanjio, iako su njezini samostani bili manje izloženi turskom nadiranju. Oni koji su uspjeli pobjeći turskom maču ili ropstvu tražili su spas u sigurnijim samostanima ne samo svoje Kongregacije nego i izvan nje. Zanimljivo je konstatirati da su se neki sklanjali čak u Dubrovačkoj kongregaciji,⁸⁰ manifestirajući na taj način još jedanput stare prisne veze s Dubrovnikom, iako su im samostani provincije Dalmacije bili mnogo bliži i pristupačniji.

Od samostana u gradovima koje su Turci osvojili najduže se održao bihački. Bihać je u to vrijeme imao ključnu poziciju u obrani Hrvatske pa je kao takav bio česta meta žestokih turskih napada. Pripremajući se za svaku eventualnost, bihački dominikanci g. 1572. sklone privremeno vredniju crkvenu opremu i dragocjenosti u ptujski dominikanski samostan. Kad ih uskoro zatraže nazad, ptujski dominikanci to odbiše učiniti. Nastala je duga i mučna parnica koja se vodila pred nadvojvodom Karlom i kardinalom Alexandrijem, zaštitnikom dominikanskog Reda, iz koje se očito vidi da bihački dominikanci nipošto nisu namjeerali trajno napuštati svoj samostan. Ipak, g. 1587. uspije im te stvari dobiti natrag, a preuze ih komesar hrvatskih samostana fr. Danijel iz Splita.⁸¹ Iako je Bihać pao tek 19. lipnja 1592, izgleda da su dominikanci i franjevci nešto ranije napustili grad, jer je g. 1578. veliki požar upustošio njihove crkve, a možda i samostane, tako da su g. 1586. od obiju crkava ostale samo gole zidine bez krova i bez ičega unutra.⁸² Nakon osvojenja grada Turci pretvoriše dominikansku crkvu sv. Antuna u džamiju pod imenom »fetija« (osvojena), koja i danas postoji. Uz džamiju se sa sjeverne strane sačuvao i samostan, koji je ne samo u tursko vrijeme nego i poslije oslobođenja Bosne služio kao vojarna.⁸³

⁷⁶ LOPAŠIĆ RADOSLAV, nav. dj. str. 66.

⁷⁷ PLEVNJAK FRAN, nav. dj. str. 41.

⁷⁸ AGOP IV, 24, f. 111v.

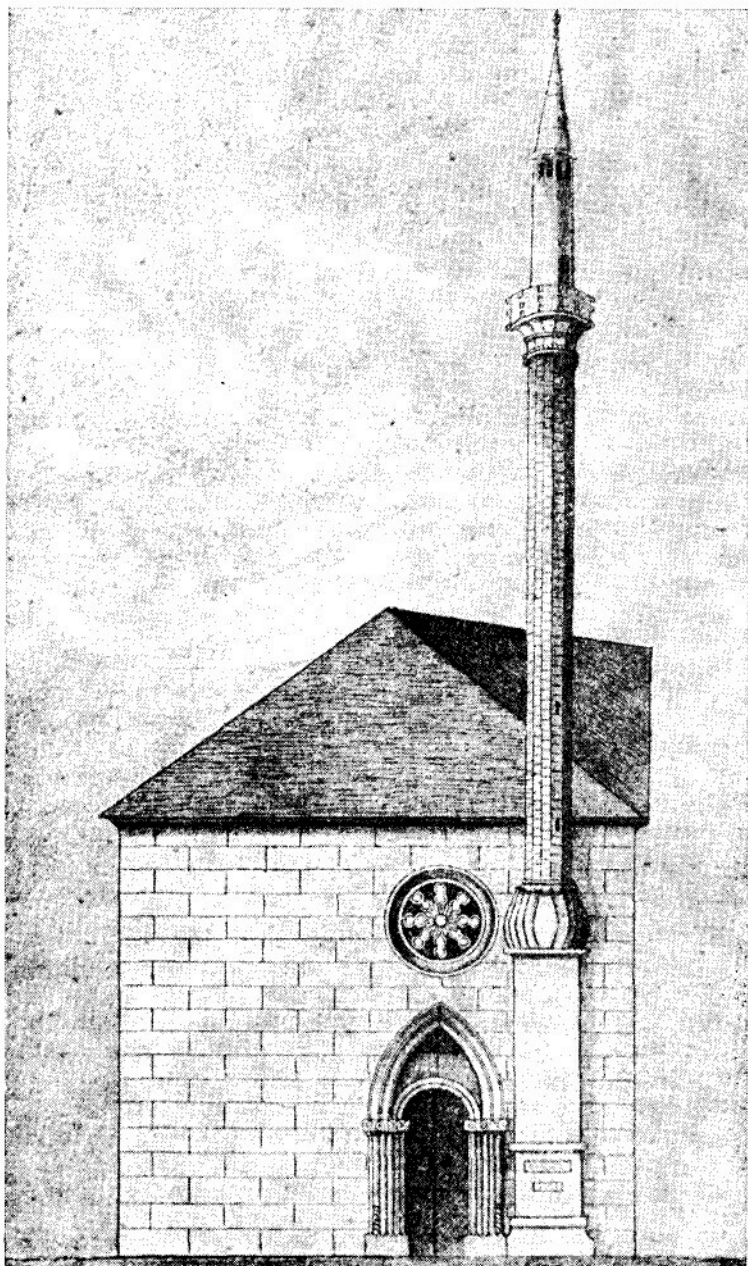
⁷⁹ AGOP IV, 28, f. 156r.

⁸⁰ Ibid. ff. 112r, 217v, 219v.

⁸¹ KOVAČIĆ FRAN, Dominikanski samostan v Ptuj, zv. I, Maribor 1914, str. 24-5; LOPAŠIĆ RADOSLAV, nav. dj. str. 57.

⁸² LOPAŠIĆ RADOSLAV, ibid.

⁸³ Nav. dj. str. 33-35.

Bivša dominikanska crkva sv. Antuna, sada džamija »Fetija«
u Bihaću. Pročelje.

Jedan od rijetkih samostana Hrvatske kongregacije koji je preživio takvu sudbinu bio je senjski. Zaklonjen zidinama tvrdoća Senja i branjen mišicama hrabrih uskoka, bio je siguran od turske opasnosti. Ipak, stalni uskočki ratovi protiv Turaka, naročito početkom XVII. st., bili su uzrokom opadanja broja redovnika. Osim toga samostan je zapao u veliku materijalnu oskudicu tako da je g. 1612. senjski kapetan Gušić bio prisiljen tražiti neku pomoć za nj od austrijskog nadvojvode Ferdinanda.⁸⁴ O nekom priključenju provinciji Dalmaciji u takvoj situaciji nije moglo biti ni govora jer su uskoci ratovali ne samo protiv Turaka nego i protiv Mlečana. U velikoj materijalnoj bijedi redovnici se obratiše papi Urbanu VIII. moleći ga da im barem udijeli neke povlastice za crkvu u nadi da će se možda na taj način ipak izvući iz bijede u koju su upali. No, izgleda da su u međuvremenu došli do uvjerenja da im ni takva pomoć ne bi mnogo pomogla, pa napustiše samostan sklonivši se negdje drugdje ne dočekavši papin Breve od 8. veljače 1635. kojim im se podjeljuju tražene povlastice za crkvu. Njihov napušteni samostan predade 10. ožujka 1646. senjski biskup Ivan Agalić pavlinima⁸⁵ koji ga zadržase sve do ukinuća svoga Reda g. 1781. Poslije toga bila je u njemu otvorena škola koja je postojala sve do 1874, kada su i samostan i crkva radi trošnosti bili porušeni, a na njihovu mjestu napravljen Frankopanski trg.⁸⁶

Sudbinu umiranja proživljavala je Hrvatska kongregacija ritmom kojim su Turci napredovali u osjavanju Hrvatske. Iz jednog pisma generala Reda Stjepana Ususmarisa od 20. travnja 1554, kojim potvrđuje generalnog vikara Hrvatske kongregacije Franju Bivulgića, vidi se da je polovicom XVI. st. turska opasnost bila tolika da je general Reda bio prisiljen pomaknuti granicu traženja potvrde izbora generalnog vikara Kongregacije s osam na deset godina. General je zbog turske opasnosti tom prilikom dopustio — što je značilo odstupanje od dotad uobičajene prakse — da tu potvrdu Kongregacija može tražiti pismeno umjesto usmeno i to po nekom trećem tko bude išao u Rim.⁸⁷

Kongregacija se spominje posljednji put 8. siječnja 1585. u pismu generala Reda Siksta Fabrija kojim provincijala provincije Dalmacije određuje za vizitatora »provincije Hrvatske«.⁸⁸ No, to sigurno nije bio njezin kraj. Njezino se postojanje sa sigurnošću može protegnuti barem do g. 1587, kada se prilikom preuzimanja dragocjenosti bihačkog samostana u Ptuju spominje komesar hrvatskih samostana fr. Danijel iz Splita.⁸⁹ Nezin kraj treba tražiti najvjerojatnije pri samom isteku XVI. st., a možda je koju godinu zakoračila i u XVII. st. Njezin glavni samostan — senjski, a možda i još neki koji je preživio žalostan udes većine samostana ove Kongregacije, bio je prije g. 1614. pripojen šta-

⁸⁴ TIJAN PAVAO, *Dominikanci u Senju i senjskoj biskupiji*, Kalendar Gospine Krunice, god. IV, Zagreb 1937, str. 70.

⁸⁵ FARLATI DANIEL, nav. dj. str. 140.

⁸⁶ TIJAN PAVAO, *ibid.*

⁸⁷ AGOP IV, 31, f. 248rv.

⁸⁸ *Ibid.* 45, f. 7v.

⁸⁹ KOVACIĆ FRAN, *ibid.*

jersko-koruškoj provinciji Reda u kojoj su glavnu riječ imali redovnici iz Austrije.⁹⁰

Glavni razlog nestanka Hrvatske kongregacije bilo je pustošenje i osvajanje Hrvatske od strane Turaka, što je imalo kao nužnu posljedicu ne samo razaranje pojedinih samostana nego i drastično smanjenje broja redovnika. Ne postoje dokazi da su redovnici ove Kongregacije ostavljali svoje samostane pred Turcima i bježali u sigurniju Sloveniju i Austriju, iako se, mislim, pojedinačni slučajevi ne mogu a priori isključiti. Redovnici koji su bili prisiljeni napustiti svoje samostane sklanjali su se u prvom redu po drugim samostanima vlastite Kongregacije, a neki čak i u Dubrovniku.⁹¹ Iako su im samostani provincije Dalmacije bili na dohvatu ruke, izgleda da zbog starih razmirica s Venecijom redovnici ove Kongregacije nisu bili skloni takvom rješenju.

Da je to zaista glavni razlog nestanka Hrvatske kongregacije, dokazuje nam i situacija u susjednoj provinciji Dalmaciji čiji samostani ni izdaleka nisu bili izloženi turskim haranjima kao samostani Hrvatske kongregacije. Ipak je i ona iz istih razloga pretrpjela goleme gubitke u redovnicima i samostanima kako nam to najbolje svjedoči službeni izvještaj generala Reda Siksta Fabrija iz g. 1583: »Haec provincia olim fuit insignis habens conventus septuaginta, dotata viris illustribus doctrina ac religione praeditis, sed a Turcis devastata ad tredecim est reducta conventus, et quae olim fere duo millia, nunc pene centum alit fratres.«⁹²

SUMMARIUM: Existencia dominicianae Congregationis (1508—1587) croaticae gentis filiae vel historicos plerumque latuit vel saltem attentionem eorum non attraxit. Dices durationem eiusdem tam exiguam ut attentionem vix mereatur, at non solum quia est factum historicum, et vel eo ipso attentionem trahens, sed quia politici ac religiosi eventus saec. XV ac XVI haud invida vestigia in historia populi croatici reliquerunt, proinde et huius Congregationis existencia sufficit ut argumentum existat qua ratione filii S. Dominici ad politicam, nationalem et ecclesiasticam sanam autonomiam assequendam vires explicaverint. Origo, evolutio ac disparitio Congregationis existentibus documentis illustratur in articulo cuius valor historicus magni habendus.

⁹⁰ AGOP XIV, liber K, p. 49.

⁹¹ Ibid. IV, 28, ff. 112r, 217v, 219v.

⁹² Ibid. 44, f. 83r.